Continuiteit in Karakter

Cultuurhistorie Doetinchem

BELFORT
cultuurhistorie en monumenten

gemeente [gD] Doetinchem

8
Open

Inhoudsopgave

Voorwoord 5

Samenvatting 7

Inleiding 9

Deel 1 Visie en historie

Afbakening en visie 11
Doetinchem: een gemeente rijk aan cultuurhistorie 12

Deel 2 Thema's

Cultuurhistorie en Krimp, leegstand en herbestemming 19
Cultuurhistorie en Duurzaamheid en innovatie 21
Cultuurhistorie en Instandhouding 23
Cultuurhistorie en Kennis vergroten en uitwisselen 25
Cultuurhistorie en Leefomgeving 27

Bijlage Wet- en regelgeving 31

Colofon

Opmaak en productie : repro Doetinchem
Tekst : Jacco Vromen, Bureau Belfort Cultuurhistorie
Fotografie : Bas Weetink fotografie
In opdracht van : gemeente Doetinchem
Uitgave : Juli 2017

R.K. SCHOOL

Voorwoord

In 2008 heeft de gemeenteraad de structuurvisie Doetinchem Cultuurhistorierijk! vastgesteld. Sinds die tijd hebben wij samen met inwoners en deskundigen gewerkt aan het verankeren van de positie van cultuurhistorie binnen onze gemeente. Cultuurhistorie neemt een vanzelfsprekende plaats in bij gemeentelijke planontwikkeling, cultuurhistorische waarden zijn vastgelegd in onze bestemmingsplannen en samen met monumenteneigenaren en cultuurhistorische belangenverenigingen wordt hard gewerkt aan een bredere bekendheid van ons erfgoed.

Aansprekende projecten zoals de ontwikkeling van het Lyceumkwartier, de herbestemming van het oude postkantoor en meer recent de herinrichting van de Kapoeniestraat en het Mark Tennantplantsoen zijn mede geïnspireerd door de geschiedenis van Doetinchem. Archeologische opgravingen bij de aanleg van de oostelijke randweg en in Wehl en Wijnbergen werpen een nieuw licht op de lange bewoningsgeschiedenis van ons grondgebied. Het kunstwerk de zakheilige in parkeergarage het Loo is een prachtige hedendaagse verbeelding van een archeologische vondst.

Het besef dat cultuurhistorie een belangrijke bijdrage levert aan het karakter van onze omgeving - en daarmee aan onze identiteit - groeit. De huidige positie van Doetinchem als centrumstad van de regio kan niet begrepen worden zonder terug te kijken naar de rijke en gevarieerde geschiedenis van de stad. Naast maatschappelijke waarde vertegenwoordigt cultuurhistorisch erfgoed daarbij ook economische waarde. De aanwezigheid van cultuurhistorie en het eigen verhaal van Doetinchem maakt onze leefomgeving aantrekkelijk voor bewoners, toeristen en bedrijven en kan daarmee een impuls geven aan de lokale economie. Integratie van cultuur en erfgoed biedt hierbij mooie kansen, die de Achterhoekse gemeenten verder uitgewerkt hebben in het Cultuur- en Erfgoedpact 2017-2020 met de provincie Gelderland.

In het licht van de veranderende leefomgeving wordt na bijna 10 jaar de noodzaak gevoeld om een herijking uit te voeren van het cultuurhistorisch beleid. Veel van de uitgangspunten uit de vorige nota, zoals zorg voor instandhouding, aandacht voor visualisatie, het vergroten van besef en waardering voor erfgoed en de inspiratierol van cultuurhistorie bij planontwikkeling zijn ook nu nog actueel. Tegelijkertijd is ook aandacht nodig voor actuele ontwikkelingen zoals krimp, leegstand, duurzaamheid en het toenemend belang van betrokkenheid en inzet van onze inwoners.

In de nota Continuïteit in Karakter worden heldere ambities geformuleerd aan de hand van een vijftal thema's. De nota vormt de leidraad voor het cultuurhistorisch beleid van Doetinchem in de komende jaren. Aan de ambities zijn door middel van een uitvoeringsagenda activiteiten gekoppeld als leidraad voor de komende periode. De uitvoeringsagenda moet hierbij gezien worden als een dynamisch document met naast vaste jaarlijkse activiteiten ook ruimte voor actuele ontwikkelingen. De nota is tot stand gekomen na gesprekken met inwoners, cultuurhistorische belangenverenigingen en interne en externe deskundigen. Voor het welslagen ervan is dialoog, draagvlak en inzet van alle betrokkenen van groot belang. Ik wens u heel veel leesplezier!

Maureen Sluiter
Wethouder cultuurhistorie

IJsselstraat
18
JOOP!
TE HUUR

Samenvatting

Aan de hand van de nota "Doetinchem Cultuurhistorierijk!" uit 2008 hebben wij met inbreng van vele enthousiaste inwoners en deskundigen de afgelopen jaren hard gewerkt om cultuurhistorie in Doetinchem onder de aandacht te brengen. Omdat de wereld om ons heen niet stilstaat, is na bijna 10 jaar de tijd gekomen om cultuurhistorie een eigen plek te geven binnen nieuwe ontwikkelingen en nieuwe beleidsthema's. Hierbij zijn de volgende vijf belangrijke thema's onderscheiden: krimp, leegstand en herbestemming; duurzaamheid en innovatie; instandhouding; kennis vergroten en uitwisselen; leefomgeving en participatie.

Krimp, leegstand en herbestemming
Herbestemming is uitgangspunt bij leegstand van monumenten. Voor het overig erfgoed wordt de keuze voor herbestemming of (gedeeltelijke) sloop naast de cultuurhistorische waarde mede bepaald door de maatschappelijke, bouwtechnische en omgevingswaarde. Wij doen mee aan het project Achterhoeks vastgoed in de etalage, maken inspiratieboeken met aansprekende voorbeelden van herbestemming en geven een zo goed mogelijk inzicht in ons leegstaand erfgoed.

Duurzaamheid en innovatie
In 2030 wil Doetinchem energieneutraal zijn. Bij erfgoed stimuleren wij energiebesparing en het gebruik van alternatieve energiebronnen met respect voor de cultuurhistorische waarde van de gebouwen. Wij werken aan een actueel overzicht van mogelijkheden voor eigenaren van cultuurhistorisch erfgoed en bevorderen de deskundigheid van het verduurSaam energieloket hierover. Het uitvoeren van duurzaamheidsscans en Energieprestatieadviezen specifiek voor historische gebouwen valt voor eigenaren van gemeentelijke monumenten onder de subsidiabele kosten bij het aanvragen van een onderhoudssubsidie of - lening.

Instandhouding
Het is onze ambitie waardevol cultuurhistorisch erfgoed blijvend te beschermen, in stand te houden en verval te voorkomen. Wij monitoren actief de bouwkundige staat van ons erfgoed en handhaven de monumentensubsidieverordening en de stimuleringsleningen via SVN. Bovendien dragen wij voor particuliere monumenteneigenaren via een collectief abonnement bij aan de kosten van een lidmaatschap van de Monumentenwacht Gelderland. Wij maken een brochure over regelgeving bij monumenten en organiseren thema-avonden voor eigenaren.

Kennis vergroten en uitwisselen
Wij streven er naar de aanwezige kennis over de cultuurhistorie van Doetinchem te vergroten, te delen en inzichtelijk te maken voor een groot publiek. Hiervoor blijven wij onderzoek doen naar cultuurhistorische waarden, waarbij in het bijzonder ook het funerair erfgoed wordt genoemd. Wij doen nader onderzoek naar bestaande en potentiële monumenten en actualiseren onze monumentenlijst. Wij blijven actief in gesprek met in- en extern deskundigen, en onderzoeken de wenselijkheid van een cultuurhistorische waardenkaart voor onze inwoners.

Leefomgeving en participatie
Wij willen cultuurhistorie zo goed mogelijk zichtbaar en beleefbaar maken voor onze inwoners. Wij stellen budget beschikbaar voor particuliere initiatieven en Open Monumentendag, en initiëren zelf ook visualisatieprojecten in de openbare ruimte. Bijvoorbeeld het visualisatieproject Eidentiteit in het centrum van Doetinchem. We doen mee aan regionale initiatieven voor het vergroten van de zichtbaarheid van erfgoed, zoals Erfgoed op de Kaart, het project Kunst werkt van het Cultuur- en Erfgoedpact en de werkweek Erfgoed en Ruimte van de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed.

Inleiding

De tijd dat cultuurhistorie in de gemeente Doetinchem weinig aandacht kreeg behoort al jaren tot het verleden. In 2008 werd de nota "Doetinchem Cultuurhistorierijk!" door de gemeenteraad vastgesteld als structuurvisie. Dit vormde het startschot voor een inhaalslag. In de jaren die volgden is hard gewerkt om het Doetinchems erfgoed op de kaart te zetten. Inmiddels heeft cultuurhistorie haar eigen plaats verworven binnen de ruimtelijke ordening van de gemeente en in de belangenafwegingen die daarbij gemaakt worden. Met de nota uit 2008 en de evaluatie uit 2010 is een stevig fundament gelegd waarop we verder kunnen bouwen. Diverse uitgangspunten, verhaallijnen en thema's uit de oude nota zijn nog altijd goed bruikbaar en zijn daarom ook terug te vinden in de nieuwe nota. Het is echter ook noodzakelijk om het bestaande erfgoed-beleid te herijken aan de hand van de actualiteit. De nota Continuïteit in Karakter voorziet in deze behoefte.

Leeswijzer
De nota is bestaat uit twee delen. Deel 1 vormt het algemene deel, waarin wij aangeven wat de visie van onze gemeente op cultuurhistorie is. Vervolgens wordt in het kort de historie van de gemeente besproken, verdeeld over tien verschillende verhaallijnen. In deel 2 worden vijf inhoudelijke thema's behandeld die de komende jaren in het erfgoedbeleid een grote rol zullen spelen:

1. Krimp, leegstand en herbestemming
2. Duurzaamheid en innovatie
3. Instandhouding
4. Kennis vergroten en uitwisselen
5. Leefomgeving en participatie

Per thema bespreken wij de actuele situatie en de ambities voor de komende jaren. Hieruit volgen de activiteiten die de ambities ondersteunen of verwezenlijken. In de bijlage is een beknopte uiteenzetting van de relevante wet- en regelgeving op het gebied van cultuurhistorie en de huidige uitvoeringspraktijk opgenomen.

Dankwoord
Bij het opstellen van de nota zijn verschillende partijen betrokken. Naast ambtelijke vakspecialisten is de gemeente ook in gesprek gegaan met monumenteigenaren en vertegenwoordigers van de drie historische verenigingen: Historische Vereniging Deutekom, Oudheidkundige Vereniging Gander en de Oudheidkundige Vereniging Wehl. Wij danken alle betrokkenen bij het opstellen van deze nota voor hun inzet.

Deel 1 Visie en historie

Afbakening en visie

Deze nota gaat over hoe wij als gemeente de komende jaren met cultuurhistorie omgaan, maar wat verstaan we eigenlijk onder cultuurhistorie? Cultuurhistorie is een verzamelnaam voor tastbare sporen van de mens uit het verleden: archeologisch erfgoed, het historisch (steden)bouwkundig erfgoed en het historisch landschappelijk erfgoed.

Cultuurhistorie kan betrekking hebben op de in de bodem bewaarde archeologische sporen en resten van menselijke bewoning. Daarnaast wordt het cultuurhistorisch erfgoed in belangrijke mate gevormd door historische gebouwen en het historisch landschap dat door de mens 'in cultuur' gebracht is. Onder cultuurhistorische bebouwing vallen zowel imposante monumenten, zoals kerken, kastelen en molens, als het 'minder opvallende' cultuurhistorisch erfgoed, zoals de vele historische woonhuizen, boerderijen en oude fabriekscomplexen. Denk bij het historisch landschap aan landgoederen, historische boerenerven, oude wegen-, sloten- en verkavelingspatronen en begraafplaatsen. Cultuurhistorie kan gaan over gebouwen en landschappen van honderden jaren oud, maar ook de zichtbare en onder de grond verborgen overblijfselen van meer recente datum (zoals van wederopbouw in de periode na 1945) maken deel uit van de Doetinchemse cultuurhistorie.

Cultuurhistorie bepaalt in grote mate het karakter van onze omgeving. We voelen ons verbonden met de plek waar we wonen en cultuurhistorie speelt daarbij vaak een grote rol. Aan de hand van ons cultuurhistorisch erfgoed zijn we in staat om te begrijpen hoe de gemeente Doetinchem is ontstaan en vorm heeft gekregen. De tastbare bewijzen van de geschiedenis maken dit verleden levend en zijn het bewaren waard. Het gemeenschappelijke besef dat we zorgvuldig moeten omgaan met wat we nog hebben vormt de basis van het cultuurhistorisch beleid. Naast de maatschappelijke waarde vertegenwoordigt cultuurhistorisch erfgoed ook een economische- of marktwaarde. De aanwezigheid van cultuurhistorie maakt onze leefomgeving namelijk aantrekkelijk voor bewoners, toeristen en bedrijven en stimuleert de lokale economie.

Dat we als gemeente veel waarde hechten aan cultuurhistorie, betekent niet dat alles moet blijven zoals het is. De gemeente is geen museum waar bezoekers de collectie niet mogen aanraken en cultuurhistorie ontstaat en verandert met de tijd mee. Niet alleen onze visie op het verleden verandert, ook aan onze leefomgeving worden steeds nieuwe eisen gesteld. Dit vereist een open houding waarin we de zorg voor cultuurhistorisch erfgoed moeten koppelen aan andere thema's die in onze samenleving ook van belang zijn, zoals duurzaamheid, leefbaarheid, natuur en economische draagkracht. Behoud en ontwikkeling gaan dus hand in hand om cultuurhistorie toekomstbestendig te maken. Op deze manier kan cultuurhistorie een leidraad of inspiratiebron zijn bij zowel het beheer van de bestaande situatie als bij de ontwikkeling van toekomstige plannen.

Voor het behoud van onze cultuurhistorie en de uitvoering van projecten steunen we voor een groot deel op het enthousiasme en de inzet van betrokken inwoners. Zo zorgen monument-eigenaren voor het onderhoud en de restauratie van onze monumenten en zet de Stichting Behoud Stads- en Ambtsbegraafplaats Doetinchem zich in voor het behoud van deze twee bijzondere begraafplaatsen. Historische kennis is geborgd bij het Stadsmuseum, het Openbaar Vervoer & Speelgoed museum, Het Erfgoedcentrum Achterhoek Liemers en vooral bij de drie historische verenigingen die Doetinchem rijk is: de Historische Vereniging Deutekom, de Oudheidkundige Vereniging Wehl en de Oudheidkundige Vereniging Gander.

Doetinchem: Een gemeente rijk aan cultuurhistorie

De gemeente Doetinchem kent een lange en rijke geschiedenis. De stad Doetinchem, de omliggende dorpen Wehl, Gaanderen en Nieuw-Wehl, buurtschappen zoals IJzevoorde en Langerak en het buitengebied hebben elk hun eigen ontstaansgeschiedenis, ruimtelijke ontwikkeling en identiteit. De verschillende monumenten, landschapstypen en archeologische vondsten herinneren aan een specifieke plek, een bepaalde tijdsperiode, een historische ontwikkeling of een bijzondere gebeurtenis. Cultuurhistorie in Doetinchem kan verteld worden aan de hand van een aantal historische thema's of verhaallijnen. Uiteraard zijn er tussen de verhaallijnen onderling veel verbanden. De historische gelaagdheid van het cultuurhistorisch erfgoed is groot. Zo kan op een bepaalde locatie binnen de middeleeuwse stads- of dorpsstructuur een huis staan van na de Tweede Wereldoorlog, waar onder de grond nog resten te vinden zijn van prehistorische bewoning.

1. Het landschap als basis van ontstaan

Het landschap bepaalt in sterke mate waar bewoning mogelijk was en waar niet en welke gronden geschikt waren voor agrarisch gebruik. Bij archeologisch onderzoek is de aard van het landschap dan ook een belangrijke indicator voor mogelijke vondsten uit de prehistorie. Mensen zochten in het verre verleden hogere (droge) plekken op nabij het water van rivieren of beken. Zo is Doetinchem ontstaan op de hogere gronden van de uitlopers van het rivierduin bij de monding van de Slinge in de Oude IJssel. Dit duin strekt zich uit van oost naar west en is in delen van de stad en in het dorp Gaanderen nog goed zichtbaar. De gemeente kent een grote variatie aan landschapstypen die karakteristiek is voor het buitengebied. We onderscheiden het rivierweidelandschap in het stroomgebied van de Oude IJssel, de natte broek- en heideontginningen, het essenlandschap, het kampenlandschap en het bos- en landgoederenlandschap, zoals dat bijvoorbeeld ten westen van Wehl en bij kasteel Slangenburg te zien is.

2. Werken en wonen langs de Oude IJssel

De Oude IJssel vormt als zijarm van de Rijn van oudsher de levensader van de streek, ooit als meanderende rivier, later als gekanaliseerde watergang. De aanwezigheid van het water zorgde voor een gunstig vestigingsklimaat. Het water kon echter ook een bedreiging vormen. Het kwam namelijk regelmatig voor dat grote delen van het stroomgebied bij hoog water onder water liepen. Omdat de

Oude IJssel de neiging had op verschillende plekken te verzanden, was de rivier lang niet altijd goed bevaarbaar. De omstandigheden voor scheepvaart verbeterden pas na ingrepen van het Waterschap aan het einde van de 19e eeuw. Eeuwenlang heeft men langs de rivier gewoond en gewerkt. De bedrijvigheid langs de rivier nam echter vooral toe in de naoorlogse periode, toen aan het water verschillende industrieterreinen werden aangelegd.

3. De middeleeuwse stad, 'het Ei' en de stadsrand

De stad Doetinchem is ontstaan in de middeleeuwen en wordt in 838 voor het eerst in schriftelijke bronnen genoemd. Het centrum kreeg zijn kenmerkende eivorm in de 13e eeuw, toen de stad werd voorzien van een bakstenen stadsmuur met poorten en torens en aan de buitenzijde een brede gracht. De verdedigingswerken werden later uitgebreid met een omwalling en een extra gracht. Tot ongeveer het midden van de 19e eeuw kende Doetinchem een beperkte ruimtelijke ontwikkeling en vonden vernieuwingen en uitbreidingen hoofdzakelijk plaats binnen de contour van de middeleeuwse stad. Het gebied buiten de stadsmuur was spaarzaam bebouwd en had overwegend een agrarisch karakter. De middeleeuwse oorsprong is in de huidige bebouwing van Doetinchem bijna niet meer terug te vinden, maar de oude structuur van het Ei ligt voor een belangrijk deel verankerd in de stedenbouwkundige structuur en het stratenpatroon.

4. De dorpen en buurtschappen

Naast de stad Doetinchem omvat de gemeente de dorpen Wehl, Nieuw-Wehl en Gaanderen en de buurtschappen Langerak en IJzevoorde. De oude kern van Wehl ligt op een kruispunt van twee doorgaande wegen, die tussen Doesburg en Doetinchem en de weg van Keppel naar Beek. Hier staat al vanaf de 13e eeuw de dorpskerk.
Op de plek van het huidige dorp zijn archeologische resten aangetroffen uit de Oude Steentijd en IJzertijd. Ook moeten hier nog minstens vijf Romeinse woonkernen gelegen hebben. In politieke zin kent Wehl een roerige geschiedenis. Het dorp was oorspronkelijk Gelders gebied, kwam in 1355 als onderdeel van 'de Lymers' in Kleefse handen en hoort sinds 1815 weer officieel bij Nederland. Ten westen van Wehl bevindt zich het kerkdorp Nieuw-Wehl. Oorspronkelijk lag hier een buurtschap dat 'Achterwehl' genoemd werd en uit wat verspreide boerderijen en de korenmolen 'Bernadette' bestond. Het dorp kwam pas na 1900 tot ontwikkeling met de bouw van een school, de R.K. kerk en de pastorie en twee cafés. Bij de kerk wordt in 1934 een tehuis voor de zusters van Julie Postel in gebruik genomen.

Deze zorginstelling zou uitgroeien tot het latere Fatimacomlex (het huidige Elver).
Gaanderen is ontstaan als buurtschap aan de noordzijde van het huidige dorp bij het in 1180 gestichte (en in 1579 gesloopte) klooster Bethlehem. De aanwezigheid van ijzeroer in de bodem zorgde voor de lokale ontwikkeling van de ijzerindustrie. Al in 1689 werd aan de Bielheimerbeek de naar verluid oudste ijzergieterij van Nederland opgericht. Rond de bedrijfjes lagen verspreid enkele nederzettingen die geleidelijk aan elkaar groeiden. Later stimuleerden de aanleg van de spoorweg en de Rijksweg de uitbreiding van het dorp in zuidelijke richting.
Het buurtschap Langerak ligt ten noordwesten van Doetinchem en bestond van oorsprong uit enkele boerderijen. De in 1894 opgerichte ijzer-, koper- en metaalgieterij Firma Snoeck & Boon (het huidige Vulcanus) is één van de weinige overgebleven fabrieken van de ijzerindustrie langs de Oude IJssel. Nadat in de 20e eeuw bij de fabriek woningen voor de werknemers van het bedrijf werden gebouwd, ontwikkelde zich hier een kern in de vorm van lintbebouwing aan de Rijksweg. Iets ten noorden van het landgoed Slangenburg ligt het buurtschap IJzevoorde, dat zich hoofdzakelijk manifesteert als lintbebouwing langs de Loordijk. De bebouwing bestaat uit 20e-eeuwse (zowel vooroorlogse als naoorlogse) traditionele woonhuizen en een schoolgebouwtje.

5. De boerderijen in het buitengebied
De gemeente Doetinchem heeft een zeer uitgestrekt en gevarieerd landelijk gebied. Verschillende landschapstypen, verschillen in hoogte en verkaveling en oude wegen- en waterstructuren zorgen voor veel afwisseling. Van oudsher zijn vooral de hoger gelegen essengronden bebouwd. Hier konden boeren een gemengd bedrijf voeren en een bestaan opbouwen. De historische boerderijen in het buitengebied van Doetinchem, Wehl en Gaanderen behoren in hoofdopzet tot hetzelfde type: de hallehuisboerderij. Deze boerderijen zijn bescheiden van omvang, waarbij het dak oorspronkelijk ondersteund werd door houten gebinten. Deze gebinten verdelen de ruimte in een hoge middenruimte en twee lagere zijbeuken. Het woon- en het bedrijfsgedeelte worden van elkaar gescheiden door een dwarsmuur. Op het boerenerf zijn vele bijgebouwen te vinden, zoals schuren en hooibergen. De meeste boerderijen in onze gemeente dateren uit de periode 1850-1940. Vanaf het begin van de 20e eeuw doen zich op het platteland nieuwe ontwikkelingen voor door industrialisatie en productievergroting. In de regio worden landbouwcoöperaties en zuivelfabrieken opgericht. Oude molens en boerderijen krijgen in deze periode gezelschap van moderne maalderijen en graansilo's, zoals het silogebouw aan het spoor in Wehl.

6. Landgoederen en buitenplaatsen
In de 17e eeuw lagen rond Doetinchem drie zogenaamde havezaten: Barlham, Hagen en Slangenburg. De gebouwen op het kasteelterrein van Barlham zijn in de 18e eeuw afgebroken. Op het terrein van de gelijkname boerderij Barlham zien we echter nog wel de verhoging waar het gebouw op stond en de bijbehorende omgrachting. Deze sporen in het landschap herinneren ons aan één van de oudste kastelen in de omgeving van Doetinchem. De havezate Hagen met bijbehorend landgoed is nog wel bewaard gebleven en ligt bij de Kruisbergse bossen ten noorden van Doetinchem. Tegenwoordig zijn we beter bekend met de naam Kasteel 'De Kelder'. Ten slotte ligt tussen Doetinchem, Gaanderen en IJzevoorde het uitgestrekte landgoed Slangenburg. Het kasteel wordt al vermeld in 1354, maar het huidige aanzien is tot stand gekomen in de 17e eeuw na wederopbouw en uitbreiding door de familie van Baer. Ook de tuinaanleg, het trapeziumvormige lanenstelsel en de bosaanleg met sterrenbos zijn in deze periode tot stand gekomen.

7. Religieus erfgoed
De gemeente Doetinchem kent een variëteit aan religieus erfgoed: kerken, pastorieën, de Sint Willibrordsabdij ten zuiden van Kasteel Slangenburg en verschillende begraafplaatsen. In Doetinchem, Wehl en Nieuw-Wehl, Gaanderen en Wijnbergen vormen de kerkgebouwen een historisch ijkpunt dat voor ruimtelijke herkenbaarheid zorgt. De gebouwen vertellen ook het verhaal van de groei en bloei van het religieuze leven in de middeleeuwen, van de reformatie en van de emancipatie van de katholieken in de 19e eeuw. Doetinchem kende voor de Tweede Wereldoorlog ook een bloeiende joodse gemeenschap, maar hier zijn naast de Israëlietische begraafplaats op de IJkenberg weinig tastbare overblijfselen van. De synagogestraat herinnert nog aan de voormalige synagoge die werd afgebroken voor de uitbreiding van het warenhuis Huls (nu V&D).

8. Dynamiek in de late 19e- en in het begin van de 20e eeuw

Doetinchem is de centrumgemeente van de Achterhoek, maar dat is lang niet altijd zo geweest. Tot het midden van de 19e eeuw was de stad nog van bescheiden omvang en vrij geïsoleerd gelegen. De groei van de stad en de toenemende welvaart in de late 19e eeuw is voor een belangrijk deel te danken aan de invloed van een aantal instanties en personen. Deze invloed is deels nog zichtbaar in de vorm van gebouwen. Een ambtenaar van het ministerie van Justitie liet zijn oog vallen op het landgoed De Kruisberg, waar een Rijksopvoedingsgesticht werd opgericht. De uit Friesland afkomstige dominee Jan van Dijk vestigde in het gebouw Ruimzicht een jongensinternaat, dat uitgroeide tot een aanzienlijk instituut met leerlingen uit het hele land. Doetinchem groeide geleidelijk uit tot centrum van onderwijs. Om voor zijn zendingsgemeente een blad te maken, trok Van Dijk de jonge Haarlemse drukker Cornelis Misset aan. Misset richtte een drukkerij/uitgeverij op, gaf een groot aantal vakbladen uit en was tevens initiatiefnemer bij de inrichting van het ontspanningsgebied De Vijverberg (met het Graafschapstadion).
Door de verbetering van de bevaarbaarheid van de Oude IJssel, verharding van de landwegen en de aanleg van tram- en spoorlijnen ontwikkelde Doetinchem zich geleidelijk tot infrastructureel knooppunt in de regio. Na de sloop van de stadsmuur en de demping van de grachten breidde de stad zich uit buiten het Ei. Op de voormalige vestinggronden werden aan de Plantsoenstraat vrijstaande villa's in het groen gebouwd.

9. Industrieel erfgoed

Doetinchem was tot het midden van de 19e eeuw een hoofdzakelijk agrarische woon- en werkgemeenschap met vooral kleinschalige nijverheid en handel. Na 1875 nam de invloed van industrialisatie in de stad en op het platteland toe en groeide het aantal industriële bedrijven in de regio. De gemeente heeft met name op het gebied van de metaalnijverheid een eeuwenoude traditie vanwege het in de bodem aanwezige ijzeroer. In de 20e eeuw vestigden steeds meer bedrijven zich langs de Oude IJssel en nabij het spoor. Voorbeelden van (deels) nog bewaard gebleven oude fabriekscomplexen in de gemeente zijn de stoomtimmerfabriek in Wehl, de IJzergieterij in Langerak en de ketelhuizen met schoorstenen van de fietsbandenfabriek van Vredestein en de condensatorenfabriek van Philips in Doetinchem. Na de Tweede Wereldoorlog worden diverse industrieterreinen zoals Hamburgerbroek en Keppelseweg ontwikkeld, waar vele grote en kleine bedrijven zich vestigen. Naast fabrieksgebouwen maken ook vele andere industriële relicten deel uit van ons industrieel erfgoed.

Denk hierbij bijvoorbeeld aan het pakhuis van Mogendorff in het centrum van Doetinchem, het waterpompstation de Pol aan de Hulleweg, de telefooncentrale aan de Hovenstraat of het voormalige G.T.W. tramstation aan de Keppelseweg.

10. Tweede Wereldoorlog en wederopbouw

Op 19, 21 en 23 maart 1945 werd de Doetinchemse binnenstad getroffen door drie bombardementen van geallieerde vliegtuigen, waarbij 170 mensen de dood vonden. De stad lag in puin. Historische gebouwen als het 18e-eeuwse raadhuis, de Catharinakerk, de Gasthuiskapel, de synagoge en talloze woonhuizen en winkels waren vernietigd of onherstelbaar verwoest. Ook Gaanderen en Wehl liepen oorlogsschade op. De gemeente stond na de bevrijding in 1945 voor een enorme wederopbouwopgave. Na de oorlog werd bij deels vernielde panden vaak voor sloop gekozen in plaats van voor restauratie, waardoor veel historische gebouwen definitief verdwenen. Bij de herbouw van de Doetinchemse binnenstad is voortgeborduurd op de middeleeuwse stedenbouwkundige structuur. Daardoor is het eeuwenoude stratenpatroon nog altijd herkenbaar. Op het vertrouwde grondplan verrijst in de jaren ’50 en ’60 nieuwe bebouwing in traditionalistische en modernistische stijl. Het naoorlogse karakter van Doetinchem wordt echter niet alleen bepaald door de herbouw van het centrum. Om te voorzien in de behoefte aan extra woonruimte zijn na de Tweede Wereldoorlog rondom de stad nieuwe woonwijken aangelegd. De nederzettingen Dichteren en Wijnbergen kwamen daardoor binnen de stedelijke bebouwing te liggen.

Deel 2 Thema's

Cultuurhistorie en krimp, leegstand en herbestemming

De Achterhoek is officieel bestempeld als krimpregio. Een afnemende (en vergrijzende) bevolking in de regio en in de gemeente zorgt ook voor uitdagingen in de erfgoedsector. Op dit moment is er in Doetinchem sprake van een overschot aan functies en leegstand in vrijwel alle sectoren: detailhandel, horeca, maatschappelijk, kantoren en bedrijven. Hiertussen zitten ook leegstaande gebouwen die cultuurhistorisch interessant zijn, soms zelfs met een beschermde status. Tegelijkertijd zijn in de gemeente succesvolle voorbeelden van herbestemming te vinden. In de afgelopen jaren hebben onder andere 't Brewinc, de silo in Wehl (gedeeltelijk) en het voormalige postkantoor een nieuwe functie gekregen.

Actualiteit

Doetinchem loopt voorop als het gaat om integraal vastgesteld beleid op het gebied van leegstand en herbestemming. De gemeente pakt leegstand aan, soms per object en soms per gebied. Elke drie maanden wordt de actuele situatie gepresenteerd op de zogenaamde 'leegstandskaarten'. Hoewel de totale opgave groot is, staan er op dit moment relatief weinig gebouwen leeg die een beschermde status hebben als monument of als cultuurhistorisch waardevol zijn aangeduid in het bestemmingsplan. Met behulp van een beslisboom wordt beoordeeld of bij leegstaande panden ingezet moet worden op behoud of sloop. Naast cultuurhistorische waarde wordt het oordeel ook gebaseerd op de omgevingswaarde, de maatschappelijke waarde en de bouwtechnische waarde van het leegstaande gebouw.

Een hoge cultuurhistorische waarde weegt zwaar en betekent dat de gemeente in eerste instantie in zal zetten op herbestemming in plaats van sloop. Bij rijksmonumenten is behoud onomstreden. Ook bij gemeentelijke monumenten is herbestemming het uitgangspunt en kan er alleen gesloopt worden als de monumentenstatus wordt ingetrokken. Van een potentieel monument is aannemelijk dat behoud van groot belang is en sloop zou strijdig zijn met recent beleid. Voor overige gebouwen met cultuurhistorische waarde moet in samenhang met de andere criteria bekeken worden of (volledig) behoud het enige antwoord is op de leegstand.

Ook in regionaal verband maakt de gemeente zich sterk voor herbestemming van leegstaand erfgoed. In het kader van het project 'Achterhoeks vastgoed in de etalage' is een prioriteitenlijst opgesteld met panden die sowieso herbestemd zouden moeten worden. Hierin zijn naast (top) monumenten ook onbeschermde gebouwen opgenomen. Op deze manier wordt de diversiteit en aantrekkelijkheid van het leegstand vastgoed geëtaleerd. Voor de geselecteerde panden wordt door de betreffende gemeente in samenwerking met de vastgoedeigenaar een optimale strategie opgesteld om het probleem van leegstand op te lossen. Daarnaast wordt de toplijst gekoppeld aan evenementen zoals een kennismarkt, om de interesse van lokale partijen te wekken.

Ambitie

Het is onze ambitie om bij leegstaande monumenten herbestemming als uitgangspunt te nemen. Bij leegstand van overig erfgoed wordt de keuze voor herbestemming of (gedeeltelijke) sloop naast de cultuurhistorische waarde mede bepaald door de maatschappelijke, bouwtechnische en omgevingswaarde.

Activiteiten

1. Leegstaand erfgoed blijvend onder de aandacht brengen binnen het project 'Achterhoeks Vastgoed in de etalage'

Aan de ene kant bestaat er de wens om zoveel mogelijk waardevolle cultuurhistorie te behouden, aan de andere kant kan erfgoed alleen een plek in de toekomst bemachtigen als het een functie heeft. Binnen het project 'Achterhoeks Vastgoed in de etalage' wordt herbestemming van divers cultuurhistorisch erfgoed en ander leegstaand vastgoed in Doetinchem en in de regio onder de aandacht gebracht. Op dit moment staan de Baptistenkapel (het Nieuwe Dijkhuis) en P.I. de Kruisberg in de etalage.

2. Monitoring van leegstaand erfgoed met behulp van giDs

De komende jaren wordt verwacht dat als gevolg van krimp de leegstand zal toenemen. Onvermijdelijk zal de gemeente bij monumentale kerken, boerderijen, fabriekscomplexen en andere cultuurhistorisch waardevolle gebouwen een afweging moeten maken om te kiezen voor herbestemming of voor (gedeeltelijke) sloop. Er ligt een opgave in het monitoren van (te verwachten) leegstaand erfgoed en het stimuleren van een geschikte herbestemming. Het koppelen van cultuurhistorie en leegstand in de leegstandskaarten in GiDs zorgt ervoor dat toenemende leegstand bij monumenten en cultuurhistorisch waardevolle gebouwen tijdig en nauwkeurig in beeld gebracht wordt.

3. Maken van inspiratieboek over herbestemming van divers cultuurhistorisch erfgoed in de gemeente

Cultuurhistorie heeft inmiddels een vaste en belangrijke plaats gekregen in de besluitvorming, waardoor geleidelijk steeds bewuster keuzes gemaakt worden. Tegelijkertijd is er nog een slag te maken in de beeldvorming over herbestemming van cultuurhistorisch erfgoed in Doetinchem. Men denkt al gauw aan hogere kosten en een moeizamer proces. Uiteraard is behoud van erfgoed niet mogelijk zonder een bepaalde investering, maar herbestemming kan ook veel opleveren. Het is belangrijk om de positieve effecten van cultuurhistorie op de leefomgeving uit te dragen en inwoners te wijzen op de (financiële en bouwkundige) mogelijkheden bij herbestemming. Inspiratieboeken geven een beter en vollediger beeld van de kansen binnen de Doetinchemse context, dragen bij aan kennisvergroting en kunnen als voorbeeld en inspiratiebron dienen.

4. Faciliteren herbestemming leegstaande monumentale gebouwen

Hoewel het zoeken van een nieuwe functie voor leegstaande monumenten primair de verantwoordelijkheid is van eigenaren, kan het uitvoeren van een cultuurhistorische waardenstelling een bijdrage leveren aan het op gang brengen van een herbestemmingstraject.

Cultuurhistorie en duurzaamheid en innovatie

In de samenleving is steeds meer aandacht voor een duurzame omgang met energie. Dit leidt tot groei van het aantal zonnepanelen en andere vormen van duurzame energieopwekking zoals windmolens en het gebruik van biomassa. Daarnaast is er ook steeds meer behoefte aan energiebesparing. In februari 2016 is het gemeentelijke koersdocument Doetinchem Natuurlijk Duurzaam opgesteld. Onder duurzaamheid verstaan we een energiebesparing en de toepassing van alternatieve energiebronnen. Ook in het beheer en de restauratie van historische gebouwen is aandacht voor duurzaamheid steeds vanzelfsprekender. Samen met de zeven andere Achterhoekse gemeenten heeft de gemeente Doetinchem de ambitie om in 2030 energieneutraal te zijn.

Actualiteit

Om de toekomst van erfgoed te kunnen garanderen, wordt ook hier energiebeheer steeds belangrijker. Monumentale gebouwen zijn weliswaar per definitie duurzaam omdat ze vaak al eeuwen meegaan, wat betreft energieverbruik scoren ze meestal ongunstig. Huidige bewoners stellen bovendien andere eisen aan comfort dan hun 19e- of 20e-eeuwse voorgangers. Ontwikkelingen op het gebied van duurzaamheid en energiebesparing en energieopwekking gaan echter snel. Er komen steeds meer innovatieve producten op de markt die ingezet kunnen worden bij duurzaam onderhoud van monumenten. Voorbeelden zijn de integratie van zonnecellen in dakpannen of glas en de toepassing van duurzame materialen zoals Accoyahout en ‘monumentvriendelijke’ isolatie- en verfsystemen. Niet elke oplossing die bij nieuwbouw wordt toegepast is namelijk geschikt voor historische gebouwen. Een duurzaamheidsscan of een Energieprestatieadvies (EPA) geeft inzicht in de mogelijkheden voor verbetering op energetisch gebied, gekoppeld aan de bijkomende ingrepen en kosten.

Op dit moment kunnen particuliere woningeigenaren bij het verduurSaam energieloket terecht voor vragen over verduurzaming van hun pand. Ook is het mogelijk om via dit loket een laagrentende lening aan te vragen voor het treffen van energiebesparende of energieopwekkende maatregelen. Het energieloket organiseert activiteiten en bijeenkomsten rondom energiebesparing, biedt jaarlijks via campagnes (infrarood) warmtescans aan en leidt Doetinchemse energiecoaches op, die op hun beurt woningeigenaren helpen bij het verduurzamen van hun woning.

De gemeente wil de komende jaren inzetten op verantwoorde verduurzaming van cultuurhistorisch erfgoed. Veel toegepaste maatregelen zijn het installeren van zonnecollectoren en het aanbrengen van glas met een hoge isolatiewaarde. Het algemene uitgangspunt bij het plaatsen van zonnecollectoren bij monumenten en cultuurhistorisch waardevolle bebouwing is dat deze niet zichtbaar mogen zijn vanaf de openbare weg en geen blijvende schade mogen opleveren aan het gebouw. Dit geldt echter niet voor niet-monumentale bijgebouwen.

Als het gaat over het aanbrengen van isolerende beglazing, moet bij monumenten rekening gehouden worden met eventuele monumentale historische ramen. Het plaatsen van HR++-glas is dan vaak niet mogelijk. Een goede oplossing kan gevonden worden in de vorm van isolerende voorzetramen aan de binnenzijde. Daarnaast zijn er ook soorten isolerende beglazing (‘monumentenglas’) in de handel die dun genoeg zijn om in de bestaande historische ramen te kunnen plaatsen. Bij ‘cultuurhistorisch waardevolle bebouwing’ die via het bestemmingsplan wordt beschermd, gaat het erom dat bij het aanbrengen van isolerende beglazing het beeldbepalend aanzicht behouden blijft.

Ambitie

Het is onze ambitie energiebesparing en de toepassing van alternatieve energiebronnen met respect voor de cultuurhistorische waarden van de gebouwen te stimuleren.

Activiteiten

1. Maken en verspreiden van een actueel overzicht met mogelijkheden voor de verduurzaming van historische gebouwen

Provincie, gemeenten, particulieren en bedrijven staan allemaal voor de opgave om nieuwe ontwikkelingen op het gebied van duurzaamheid op verantwoorde wijze bij erfgoed toe te passen. De uitdaging is om op duurzame wijze onderhoud uit te voeren met respect voor de cultuurhistorische waarden van het gebouw. Hiervoor is meer kennis en besef nodig: welke technieken kunnen er allemaal toegepast worden en welke oplossingen voor verduurzaming zijn strijdig met het beleid voor instandhouding van onze cultuurhistorie?

De gemeente zal een folder/brochure ontwikkelen met een overzicht van de kansen, mogelijkheden en beperkingen van energiebesparing en -opwekking bij beschermde historische gebouwen en de toepassing van duurzame materialen. Landelijke initiatieven zoals 'De Groene Menukaart' en de waaier 'uw monument energiezuinig; praktische tips voor verduurzaming' van de ERM dienen hierbij als inspiratiebron of voorbeeld. Daarnaast kunnen we als gemeente binnenkort ook gebruikmaken van de 'toolkit duurzaam erfgoed' die op dit moment door de provincie Gelderland wordt ontwikkeld. In het overzicht worden ook de financiële regelingen bij verduurzaming verwerkt. Uiteindelijk kunnen in de loop der tijd succesvolle voorbeelden van verduurzaamde monumenten met andere monumenteigenaren gedeeld worden.

2. Deskundigheidsbevordering energieloket

Geen enkel monument is hetzelfde. Het verduurzamen van historische gebouwen is maatwerk en vraagt om creatieve oplossingen. Vanuit het bestaande verduurSaam energieloket wordt aan eigenaren van monumenten en cultuurhistorisch waardevolle bebouwing advies gegeven over de mogelijkheden voor energiebesparing en -opwekking. Dit vereist van de medewerker van het energieloket specifieke kennis en deskundigheid. Daarnaast kunnen zij eigenaren doorverwijzen naar bureaus die duurzaamheidsscans of Energieprestatieadviezen (EPA) leveren die toegespitst zijn op historische gebouwen. De kosten voor deze rapporten vallen voor eigenaren van gemeentelijke monumenten onder de subsidiabele kosten bij het aanvragen van onderhoudssubsidie.

Cultuurhistorie en instandhouding

Het behoud van cultuurhistorisch erfgoed is van cruciaal belang voor het tastbaar houden van ons verleden en zorgt voor een aantrekkelijke leefomgeving. De gemeente Doetinchem telt 36 rijksmonumenten en 127 gemeentelijke monumenten. Daarnaast is een groot aantal panden en complexen beschermd tegen sloop via het bestemmingsplan ('cultuurhistorisch waardevolle bebouwing'). Het instandhouden van cultuurhistorie houdt niet op bij de aanwijzing van monumenten of cultuurhistorisch waardevolle panden. Onderhoud en restauratie zijn zeker zo belangrijk en blijven een voortdurend punt van aandacht.

Actualiteit

Om cultuurhistorie in stand te houden heeft een monumenteigenaar bij het wijzigen van zijn monument een omgevingsvergunning nodig. Verbouwingsplannen worden vervolgens beoordeeld door de Commissie Welstand en Monumenten die er op toeziet dat de cultuurhistorische waarde van het pand geen geweld wordt aangedaan. Sommige veranderingen zijn vergunningvrij. Dat geldt bijvoorbeeld voor wijzigingen aan onderdelen die geen monumentale waarde hebben, of onderhoud waarbij de materiaalsoort, kleur, vorm, detaillering en profilering hetzelfde blijft. Eigenaren kunnen bij de gemeente terecht voor advies op maat over wat er mogelijk is.

Voor eigenaren van cultuurhistorisch waardevolle bebouwing geldt dat zij geen sloopwerkzaamheden mogen verrichten zonder omgevingsvergunning. De gemeente wil bij deze categorie niet ingrijpen bij elke kleinschalige wijziging, maar heeft wel de ambitie om de karakteristieke hoofdvorm en het beeldbepalend aanzien te behouden. Dat betekent in de praktijk dat er bij sloop hoofdzakelijk getoetst wordt op volume(s), dakvorm, dakhelling en nokrichting, de aard van de dakbedekking (bijvoorbeeld dakpannen of riet), de gevelindeling en gevelafwerking en de eventuele samenhang tussen hoofd- en bijgebouwen. Bij leegstand geldt voor bij de keuze voor sloop of herbestemming de beslisboom: naast de cultuurhistorische waarde wordt ook rekening gehouden met de maatschappelijke waarde, de omgevingswaarde en de bouwtechnische waarde van het pand.

Eigenaren van gemeentelijke monumenten kunnen aanspraak maken op een financiële tegemoetkoming in de vorm van een onderhoudssubsidie. Deze regeling wordt met cofinanciering van de provincie Gelderland uitgevoerd. Hieronder vallen niet alleen de kosten voor de verbouwing. Ook rekeningen voor bouwhistorisch- en haalbaarheidsonderzoek kunnen opgevoerd worden als subsidiabele kosten. Eigenaren weten steeds beter de weg naar deze regeling te vinden. Het beschikbare subsidiebudget is de laatste twee jaar volledig benut. Naast de onderhoudssubsidie biedt de gemeente de mogelijkheid om via het SVN ('Revolving Fund') een laagrentende lening af te sluiten voor onderhoud of restauratie van cultuurhistorisch waardevolle gebouwen. Voor eigenaren van rijksmonumenten is er de landelijke SIM-regeling voor onderhoudssubsidie. Woonhuiseigenaren vallen hier echter buiten. Zij mogen nog wel (een deel van) de onderhoudskosten aan hun rijksmonument opvoeren als aftrekpost bij de belastingaangifte. Extra provinciale subsidie kan aangevraagd worden bij onderhoud van draaiende molens en in het kader van het functioneel gebruik van erfgoed. Met deze regeling kan zowel herbestemming als restauratie worden gefinancierd.

Over het algemeen is de bouwkundige staat van het Doetinchems erfgoed goed te noemen. Er is geen sprake van grootschalige verkrotting. De instandhoudingsplicht in de Erfgoedwet en in de gemeentelijke Erfgoedverordening bieden de gemeente de mogelijkheid om in extreme gevallen noodzakelijk onderhoud af te dwingen. Deze handhaving moet wel proportioneel zijn. De gemeente verlangt van eigenaren geen complete restauratie als er een paar dakpannen missen.

Ambitie

Het is onze ambitie om waardevol cultuurhistorisch erfgoed blijvend te beschermen, in stand te houden en verval te voorkomen.

Activiteiten

1. Monitoren van de bouwkundige staat van monumenten

De komende jaren is het van belang om de bouwtechnische staat van cultuurhistorisch erfgoed in de gemeente te monitoren. Bij extreme gevallen van achterstallig onderhoud kan de gemeente in het kader van de instandhoudingsplicht met eigenaren in gesprek gaan over hun verantwoordelijkheden.

2. Handhaven van de bestaande subsidieregeling voor eigenaren van gemeentelijke monumenten en handhaven leningen SVN

Door tijdig onderhoud kunnen grootschalige restauraties deels voorkomen worden en wordt verval van cultuurhistorie tegengegaan. De gemeente zal monumenteigenaren daarin bijstaan door onderhoudssubsidie aan te bieden. Ook de mogelijkheid om via het SVN een laagrentende lening af te sluiten blijft bestaan.

3. Bijdrage aan abonnementskosten Monumentenwacht

Een abonnement op de Monumentenwacht met bijbehorende inspecties biedt eigenaren inzicht in (verborgen) gebreken en welke onderhoudswerkzaamheden prioriteit hebben. De gemeente draagt bij door een deel van de abonnementskosten voor haar rekening te nemen. Hiervoor zal een collectief abonnement afgesloten worden bij de Stichting Monumentenwacht Gelderland.

4. Brochure regelgeving bij monumenten

Monumenteigenaren kunnen niet alleen bij de gemeente terecht voor subsidie. De gemeente heeft ook de taak om eigenaren van advies en informatie te voorzien. Omdat de regelgeving rond monumenten complex is, zal de komende jaren gewerkt worden aan een brochure, waarin onder andere wordt ingegaan op vergunningplichtige en vergunningvrije activiteiten voor monumenteigenaren. Daarnaast wordt één keer per jaar een thema-avond georganiseerd over een actueel onderwerp.

5. Cultuurhistorisch waardevolle panden in giDs opnemen

Door cultuurhistorisch waardevolle panden evenals monumenten op te nemen in giDS kan een koppeling gemaakt worden met de leegstandskaarten, zodat leegstand bij cultuurhistorisch waardevolle gebouwen tijdig en nauwkeurig in beeld kan worden gebracht.

Cultuurhistorie en kennis vergroten en uitwisselen

Sinds 2008 is veel geïnvesteerd in kennisvermeerdering op het gebied van cultuurhistorie en archeologie. Externe adviseurs hebben talloze onderzoeken uitgevoerd, variërend van grote inventarisaties tot bouwhistorisch onderzoek van een enkel pand. Dit heeft veel informatie over de geschiedenis en de ruimtelijke ontwikkeling van de gemeente opgeleverd. Daarmee is een belangrijk deel van de kennisachterstand op het gebied van cultuurhistorie weggewerkt. Ook hebben we dankbaar gebruik gemaakt van de kennis van vele vakgenoten en de historische verenigingen.

Actualiteit

Om rekening te kunnen houden met cultuurhistorie in onze leefomgeving wordt er regelmatig cultuurhistorisch onderzoek uitgevoerd. Sinds 2008 zijn drie grote inventariserende onderzoeken over naoorlogs erfgoed, industrieel erfgoed en erfgoed in het landelijk gebied afgerond. Als vervolg hierop is een aantal bijzondere panden aangewezen als gemeentelijke monument. In het buitengebied zijn een groot aantal historische boerderijen beschermd tegen sloop via het bestemmingsplan.

Naast inventariserend onderzoek worden er ook rapportages opgesteld ter ondersteuning van verbouwingsplannen en/of restauratiewerkzaamheden. In sommige gevallen zijn de redengevende beschrijvingen van monumenten namelijk zeer beknopt, waardoor het voor de monumentendeskundige in de commissie welstand en monumenten moeilijk is om in te schatten wat de cultuurhistorische waarden zijn. Om het verbouwingsplan goed te kunnen beoordelen wordt bij vergunningaanvragen in deze gevallen om nader bouwhistorisch onderzoek gevraagd.

In 2012 is het rapport Eidentiteit door de gemeenteraad vastgesteld, waarmee het behoud en herstel van de historische stadsrand van ‘het Ei’ van Doetinchem een vast onderdeel van het gemeentelijk beleid vormt. Ondergronds wordt archeologisch onderzoek uitgevoerd. Afhankelijk van de archeologische verwachtingswaarde en wat men aantreft, gaat het om relatief beperkt booronderzoek of een uitgebreidere opgraving. Recent is de archeologische waarden- en verwachtingenkaart geactualiseerd en bijgewerkt met nieuwe inzichten en gegevens. Via de gemeentelijke website kunnen geïnteresseerden de belangrijkste onderzoeksrapporten raadplegen. Diegene die specifieke informatie zoekt over monumenten kan online gebruik maken van de digitale monumentenkaart.

In veel gevallen worden bij cultuurhistorisch onderzoek externe deskundigen ingeschakeld. Regelmatig wordt echter ook gebruik gemaakt van de lokale kennis die aanwezig is bij de drie historische verenigingen. Zij zijn het ‘lokale geheugen’ van de gemeente. Jaarlijks stellen gemeente en verenigingen elkaar in een overleg op de hoogte van nieuwe ontwikkelingen en historische wetenswaardigheden. Afgevaardigden van de betreffende verenigingen worden uitgenodigd bij de beoordeling van plannen in de Commissie Welstand en Monumenten. Regelmatig wordt hiervan gebruik gemaakt. Op regionaal niveau vindt kennisuitwisseling plaats tijdens het vakberaad cultuurhistorie. Specialisten op het gebied van erfgoed van Achterhoekse gemeenten ontmoeten elkaar vier keer per jaar, discussiëren over cultuurhistorie in de regio en onderzoeken daarbij mogelijkheden voor samenwerking in het Cultuur- en Erfgoedpact. De provincie schuift ook bij het overleg aan, in sommige gevallen bijgestaan door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, het Gelders Genootschap en de Monumentenwacht.

Ambitie

Het is onze ambitie om de kennis over de cultuurhistorie van Doetinchem te vergroten, te delen en inzichtelijk te maken voor een breed publiek.

Activiteiten

1. Uitvoeren van (integraal) cultuurhistorisch onderzoek

Cultuurhistorisch onderzoek zal de komende jaren bij actuele ontwikkelingen noodzakelijk blijven, bijvoorbeeld bij de restauratie of herbestemming van beschermde gebouwen of bij de actualisatie van een bestemmingsplan. Onderzoek is geen doel op zich, maar een middel om cultuurhistorische waarden in beeld te brengen en goed afgewogen keuzes te kunnen maken. Daarom is het van belang om bij ruimtelijke ontwikkelingen in een zo vroeg mogelijk stadium cultuurhistorisch onderzoek uit te laten voeren. Waar mogelijk zullen we inzetten op integraal cultuurhistorisch onderzoek. Dat betekent dat zowel het gebouwd erfgoed als het historisch (cultuur)landschap in samenhang onderzocht worden.

2. Onderzoek naar behoud cultuurhistorisch waardevolle begraafplaatsen en graven

De Stichting Behoud Stads- en Ambtsbegraafplaats Doetinchem heeft zich de afgelopen jaren sterk gemaakt voor conservering en restauratie van historische graven op de twee begraafplaatsen. Ook andere begraafplaatsen in de gemeente hebben bijzondere graven die het bewaren waard zijn. Behoud van funerair erfgoed blijkt complex door hoge kosten en verschillende eigendomssituaties en grafrechten. Het onderzoek moet in beeld brengen welke graven cultuurhistorisch waardevol zijn en welke keuzes voor behoud gemaakt kunnen worden.

3. Actualisatie gemeentelijke monumentenlijst

Het blijft belangrijk om in eerste instantie cultuurhistorisch erfgoed op te sporen en te beschermen. De komende jaren zullen resterende potentiële monumenten tegen het licht gehouden worden. De keuze voor uiteindelijke bescherming hangt af van de cultuurhistorische waarde, de gaafheid en zeldzaamheid van het object en de plaats die het inneemt in de geschiedenis van Doetinchem. Door beschrijving en aanwijzing van potentiële monumenten wordt de gemeentelijke monumentenlijst verder geactualiseerd. Daarnaast moet onderzoek worden uitgevoerd naar panden die mogelijk onterecht op de monumentenlijst staan.

4. Uitwisselen van kennis met vakgenoten en historische verenigingen

De gemeente zal ook de komende jaren op het gebied van cultuurhistorie in gesprek blijven gaan met historische verenigingen en vakspecialisten van Achterhoekse gemeenten en de Provincie Gelderland. De gemeente organiseert hiervoor vaste contactmomenten.

5. Verkenning cultuurhistorische waardenkaart

Over ons cultuurhistorisch erfgoed is inmiddels al veel bekend, maar de informatie staat vaak verspreid in diverse onderzoeksrapporten. De gemeente wil deze kennis op een overzichtelijke en beeldende manier voor iedereen toegankelijk maken. Verschillende andere gemeenten in Nederland hebben inmiddels digitale cultuurhistorische waardenkaarten laten maken die een totaaloverzicht geven van de ruimtelijke ontwikkeling en van de cultuurhistorische waarden. De komende jaren zal bekeken worden of een digitale cultuurhistorische waardenkaart ook voor Doetinchem haalbaar en/of geschikt is.

Cultuurhistorie en leefomgeving en participatie

Cultuurhistorisch erfgoed is een vast onderdeel van onze fysieke leefomgeving en wordt steeds vaker ingezet als onderlegger of als inspiratiebron voor nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen. Monumenteigenaren, initiatiefnemers van bouwprojecten en andere inwoners maken via de gemeente, de media, maar ook op straat kennis met cultuurhistorie. Zo is de historische stadsrand van het Ei van Doetinchem de cultuurhistorische onderlegger geweest voor de herinrichting van het Mark Tennantplantsoen.

Actualiteit

Naast allerlei onderzoeken is er de afgelopen jaren ook veel tijd en geld geïnvesteerd voor het opzetten van publieksactiviteiten en particulier initiatief. Met ambtelijke inzet en een bescheiden subsidie wordt jaarlijks door een comité van vrijwilligers de Open Monumentendag georganiseerd. In 2012 is het project Trots op onze Streek gestart. Inwoners hebben samen met de gemeente plannen gemaakt om cultuurhistorie in het buitengebied (weer) zichtbaar en beleefbaar te maken. Dit heeft geleid tot succesvolle projecten, zoals het herstel van het voormalig zondagsschooltje van Ds. van Dijk aan de Goorstraat in Doetinchem.

Archeologisch en cultuurhistorisch onderzoek levert inspiratie op voor de visualisering van cultuurhistorie in de openbare ruimte. Zo heeft het opgegraven beeldje van de ‘zakheilige’ een plaats gekregen in de parkeergarage van het Amphion. Aan de hand van het rapport Eidentiteit wordt de Doetinchemse stadsrand met rondlopende walstraten stapsgewijs hersteld en versterkt. Deze plannen dragen bij aan de visualisatie van de middeleeuwse structuur van het Ei.

Op regionaal niveau wordt cultuurhistorie steeds vaker gevisualiseerd en vermarkt door de samenwerking te zoeken met andere sectoren. Met cultuur, erfgoed en kunst als dragers, kan de culturele identiteit en leefbaarheid van de Achterhoek versterkt worden. Binnen het ‘Cultuur- en Erfgoed Pact Achterhoek 2017-2020’ ligt de focus op het leggen van creatieve verbindingen: van verleden met toekomst, materieel met immaterieel erfgoed, oude ambachten met nieuwe technieken, cultuurhistorische plekken met innovatieve vrijetijdsconcepten.

Ambitie

Het is onze ambitie om cultuurhistorie waar mogelijk zichtbaar en beleefbaar te maken in de openbare ruimte en op deze manier het besef en de waardering voor cultuurhistorie in de gemeente Doetinchem te vergroten.

Activiteiten

1. Faciliteren en stimuleren van particuliere initiatieven

Het publiekelijk onder de aandacht brengen van cultuurhistorie blijft een bijzondere en belangrijke opgave. Onbekend maakt namelijk onbemind. De afronding van grote cultuurhistorische inventarisaties, biedt ruimte om de komende jaren meer aandacht te besteden aan het vergroten van maatschappelijk draagvlak voor behoud van cultuurhistorie. Particuliere initiatieven worden gestimuleerd, zoals recent is gebeurd met het restaureren van historische graven, het terugplaatsen van gevelstenen bij de Baptistenkapel en het plaatsen van nieuwe monumentenbordjes op de rijksmonumenten binnen het Ei.

2. Faciliteren van Open Monumentendag

Naast het ondersteunen van particuliere initiatieven, faciliteert de gemeente bij publieksactiviteiten. Elk jaar wordt door het Comité Open Monumentendag Doetinchem de Open Monumentendag georganiseerd. De gemeente speelt een ondersteunende rol en stelt elk jaar een subsidiebedrag beschikbaar.

3. Visualiseren van cultuurhistorie in de openbare ruimte

De visualisatie van cultuurhistorie in de openbare ruimte biedt de gemeente de kans om burgers dagelijks met cultuurhistorie in contact te brengen. Hiermee zal de kennis van en waardering voor ons erfgoed toenemen. Als eerste wordt in 2017 de visualisatie van de Doetinchemse stadsrand in het kader van het project Eidentiteit opgepakt. Met dit project wil de gemeente dat bezoekers en bewoners het verhaal van het Ei van Doetinchem leren kennen.

4. Opstarten pilotprojecten binnen Cultuur- en Erfgoed Pact

Het visualiseren en vermarkten van cultuurhistorie wordt sterker als er verbindingen gelegd worden tussen erfgoed en andere sectoren, zoals cultuur, toerisme en recreatie. Het doel hiervan reikt verder dan het houden van een cultureel evenement op een monumentenlocatie. Binnen het regionale Cultuur- en Erfgoed Pact kan de identiteit, leefbaarheid en toekomstbestendige uitstraling van de Achterhoek in de etalage gezet worden. Het pilotproject 'Kunst Werkt' moet meer inzicht geven in hoe we in de regio cultuur en erfgoed succesvol met elkaar kunnen verbinden en hoe deze connectie en blijvend karakter kan krijgen.

5. Werkweek Erfgoed & Ruimte

In 2017 wordt door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed samen met Achterhoekse gemeenten een werkweek gepland in het kader van het programma Erfgoed & Ruimte. De gemeente Doetinchem zal hieraan deelnemen.

6. Site Erfgoed op de Kaart

Erfgoed op de kaart is een regionaal initiatief om cultuurhistorische informatie per gemeente op te laten digitaliseren en op kaart te zetten. Bijvoorbeeld informatie over historische locaties, archeologie en monumenten.

WPG Research
8076

Bijlage: Wet- en regelgeving

De zorg voor ons cultuurhistorisch erfgoed is stevig verankerd in wetten en regels. In de wet- en regelgeving van het Rijk, de Provincie Gelderland en de gemeente Doetinchem zijn diverse bepalingen opgenomen voor de bescherming van monumenten, archeologie en voor de gebiedsgerichte bescherming van cultuurhistorische waarden. Hieronder wordt een overzicht gegeven van de meest relevante wetten, regels en beleidslijnen.

Vanuit het rijk

Erfgoedwet, Omgevingswet en Monumentenwet 1988
Samen met de Omgevingswet heeft de Erfgoedwet de Monumentenwet 1988 vervangen als basis voor de Nederlandse monumentenzorg. De Erfgoedwet heeft betrekking op museale objecten, musea, de aanwijzing en bescherming van monumenten en archeologie op het land en onder water. Een belangrijke toevoeging aan de Erfgoedwet is de zogenaamde instandhoudingsplicht. Het doel hiervan is te zorgen dat een eigenaar zijn of haar rijksmonument zodanig onderhoudt dat instandhouding en de monumentale waarde ervan gewaarborgd zijn. Daarnaast is er in de Erfgoedwet een bepaling opgenomen die stelt dat Burgemeester en wethouders van gemeenten een gemeentelijk erfgoedregister van aangewezen erfgoed bij moeten houden.

Onderdelen van de voormalige Monumentenwet die ingaan op de fysieke leefomgeving worden ondergebracht in de Omgevingswet. Deze wet wordt in 2019 van kracht. Tot die tijd gelden nog de bepalingen uit de Monumentenwet 1988 die bijvoorbeeld gaan over vergunningen en de monumentencommissie. Met de inwerkingtreding van de Omgevingswet vervalt de verplichting om een gemeentelijke erfgoedverordening te hebben. Regels over bescherming van onroerend cultureel erfgoed - of het nu gaat om rijksmonumenten of om gemeentelijke monumenten - gaan dan over in het gemeentelijke omgevingsplan.

Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo)
Per 1 oktober 2010 zijn verschillende vergunningen gebundeld in de omgevingsvergunning. Op grond van deze wet moet een omgevingsvergunning worden verstrekt voor het wijzigen of slopen van een monument.

Besluit omgevingsrecht (Bor)
Per 1 januari 2012 is een aantal werkzaamheden aan monumenten en in beschermde stads- en dorpsgezichten vergunningvrij. Het gaat hier om regulier onderhoud en wijzigingen van onderdelen zonder monumentale waarde.

Besluit ruimtelijke ordening (Wro)
De Wro verplicht gemeenten om cultuurhistorie op te nemen in bestemmingsplannen/ omgevingsplannen en hiermee rekening te houden in de ruimtelijke ordening.

Modernisering Monumentenzorg
Beleidsbrief uit 2009 gericht op gebiedsgerichte monumentenzorg, met drie peilers:
1. Cultuurhistorische belangen worden meegewogen in de ruimtelijke ordening
2. Krachtiger en eenvoudiger regelgeving
3. Inzetten op herbestemmen van monumenten die hun functie verliezen

Kiezen voor Karakter
Kiezen voor Karakter is een visie op erfgoed en ruimte, met daarin vijf aandachtsgebieden.
1. Werelderfgoed: samenhang borgen, uitstraling vergroten
2. Eigenheid en veiligheid: zee, kust en rivieren
3. Herbestemmen als (stedelijke) gebiedsopgave: focus op groei en krimp
4. Levens landschap: synergie tussen erfgoed, economie en ecologie
5. Wederopbouw: tonen van een tijdperk

Subsidieregeling instandhouding monumenten (SIM)
Op basis van deze regeling kunnen eigenaren van rijksmonumenten aanspraak maken op subsidie voor de instandhouding van rijksmonumenten. Woonhuiseigenaren vallen hier echter buiten. Zij mogen nog wel (een deel van) de onderhoudskosten aan hun rijksmonument opvoeren als aftrekpost bij de belastingaangifte.

Vanuit de provincie

Regels Ruimte voor Gelderland 2016
De provincie Gelderland heeft jaarlijks een vastgesteld subsidiebudget beschikbaar voor initiatieven uit de samenleving. Met betrekking tot cultuurhistorie kan in 2017 subsidie aangevraagd worden voor:
1. Functioneel gebruik erfgoed
2. Instandhouding gemeentelijke monumenten
3. Historische molens en stoomgemalen
4. Cultuur- en Erfgoed Pacten

Beleef het mee! Beleidsprogramma Cultuur en Erfgoed 2017-2020
De provincie Gelderland heeft een nieuw beleidsprogramma voor Cultuur en Erfgoed vastgesteld voor de periode 2017-2020 met daarin onder andere aandacht voor:
1. Het beleefbaar en toegankelijk maken van cultuur en erfgoed.
2. De balans tussen economische, maatschappelijke en intrinsieke waarde van cultuur en erfgoed.
3. Het leggen van verbindingen met andere sectoren.
4. Functioneel gebruik van erfgoed.
5. Het vergroten van de uitvoeringskwaliteit van restauraties en archeologie.

Vanuit de gemeente

Archeologie met beleid
Doetinchem heeft al geruime tijd een archeologische waarden- en verwachtingenkaart voor het hele grondgebied. Deze kaarten vormen de basis voor de archeologische beleidskaart. De beleidskaart geeft aan waar en bij welke ingrepen in de bodem archeologisch onderzoek moet worden uitgevoerd en wat de diepgang van dit onderzoek moet zijn. De ondergrenzen voor het uitvoeren van onderzoek zijn aangepast met de vaststelling van het rapport Archeologie met beleid in 2013. Het beleid voor archeologie wordt regionaal vormgegeven en de uitvoering vindt plaats in nauw overleg met de regio-archeoloog.

Erfgoedverordening gemeente Doetinchem 2013
In deze verordening is vastgelegd op basis van welke criteria gemeentelijke monumenten, beeldbepalende panden, karakteristieke boerderijen of een terrein met cultuurhistorische waarden kunnen worden aangewezen en welke voorwaarden worden verbonden aan vergunningverlening.

Subsidieverordening gemeentelijke monumenten en molens 2014
Op basis van deze verordening kunnen eigenaren van gemeentelijke monumenten aanspraak maken op onderhoudssubsidie. De termijn voor de onderhoudssubsidie voor molens liep van 2014 tot 2016, sinds 2017 keert de provincie naast de draaipremie ook de onderhoudssubsidie voor molens weer zelf uit.

Verordening stimuleringsleningen monumenten Doetinchem 2014
Op basis van deze verordening kunnen eigenaren van gemeentelijke monumenten of panden/complexen met een aantoonbare cultuurhistorische waarde aanspraak maken op een laagrentende lening.

Vastgesteld toetsingskader voor de aanwijzing van gemeentelijke monumenten
Voor de toekenning van een beschermde status is in 2013 door de Raad het 'kader selectie en waardering cultuurhistorische objecten' vastgesteld.

Gevolgen van veranderde wet- en regelgeving
De gewijzigde regelgeving vanuit het Rijk en de provincie Gelderland hebben maar beperkt gevolgen voor het gemeentelijk erfgoedbeleid.

1. **Instandhoudingsbepaling:** De invoering van de Erfgoedwet met een instandhoudingsplicht biedt de gemeente een helder kader om bij substantiële verwaarlozing van rijksmonumenten met eigenaren in gesprek te gaan over hun verantwoordelijkheden. De gemeentelijke Erfgoedverordening uit 2013 bevat ook nu al een instandhoudingsbepaling voor gemeentelijke monumenten die een juridische basis voor handhaving biedt.

2. **Gemeentelijk Erfgoedregister:** Om te voldoen aan de bepaling in de Erfgoedwet is het wenselijk om de gemeentelijke monumentenlijst om te bouwen tot (digitaal) erfgoedregister.

3. **Actualiseren Erfgoedverordening:** met de komst van de Erfgoedwet is de grondslag voor de Erfgoedverordening 2013 veranderd.

4. **Actualiseren Subsidieverordening:** de Subsidieverordening gemeentelijke molens en monumenten 2014 actualiseren vanwege de wijziging in het provinciaal subsidiebeleid voor molens en vanwege de verlenging van de provinciale subsidie voor gemeentelijke monumenten. Bij het mogelijk in de toekomst afschaffen van de fiscale aftrek voor eigenaren van rijksmonumenten die woonhuis zijn kan overwogen worden om deze monumenten ook onder de bepalingen van de Subsidieverordening te laten vallen.

5. **Gemeentelijk omgevingsplan:** Met de invoering van de Omgevingswet in 2019 zijn gemeenten verplicht om een omgevingsplan op te stellen. Regels over de fysieke leefomgeving en ook cultuurhistorie zullen in dit omgevingsplan worden opgenomen met als grondslag de Omgevingswet. Hierdoor komt de gemeentelijke erfgoedverordening te vervallen. Om aan te sluiten bij de nieuwe regelgeving moeten administratieve maatregelen worden genomen.

Open